Hrvatska kultura ranog srednjeg vijeka

Kontekst

Razdoblje: 7.–11. stoljeće

Doseljavanje Slavena u 7. stoljeću

Formiranje kneževina u Dalmaciji i Panoniji

Nastanak hrvatskog kneštva u 9. st.

Razvoj kraljevstva u 10. stoljeću

Razvoj sakralne arhitekture i umjetnosti

Utjecaj Bizanta i Franačkog Carstva

Temelji hrvatskog kulturnog identiteta

Kontekst

Glavni svjetovni predstavnici

Knez Trpimir – organizacija kneževine i promicanje benediktinaca – sredina 9. st.

Knez Branimir – samostalniji razvoj krajem 9. st.

Kralj Tomislav – vojno i političko jačanje – nastanak kraljevstva početkom 10. st.

Petar Krešimir IV. – jačanje državne moći

Važnost vladara

Pokrovitelji crkvene gradnje – **patronat**

Promicatelji širenja benediktinske kulture

Povezivanje sa Zapadom

Važnost crkvene organizacije

Crkva kao kulturno središte

- pismenost

- gradnja

- kristijanizacija: Razvoj biskupija i župa

Benediktinski samostani

- pismenost i školstvo

- gradnja

- Kristijanizacija

Kultna središta

Zadar – početak 9. st.

- biskup Donat: gradnja crkve sv. Donata u Zadru
- dopremanje relikvija sv. Stošije u Zadar
- Zadar postaje kulturno i društveno središte

Split – početak 10. st.

- posjeduje relikvije sv. Dujma
- kultrno središte koje mu daje prvenstvo u crkvenoj organizaciji Hrvatske i Dalmacije

Arhitektura

Predromanička i romanička arhitektura

Dominantni stil 9.–11. stoljeća

Jednobrodne i centralne crkve

Masivni kameni zidovi

Westwerk kao važan element

Spoj antičkih i novih oblika

Crkva sv. Donata

Crkva sv. Križa (Nin)

9. stoljeće

Nepravilan tlocrt

Važno liturgijsko središte

Primjer funkcionalne gradnje

Simbol starohrvatske arhitekture

Crkva sv. Spasa (Cetina)

Kraj 9. stoljeća

Donator župan Gastika

Sačuvan westwerk

Povezana s kneževinom

Svjedočanstvo patronata

Glagoljaštvo i staroslavenska liturgija

Pitanje staroslavenske liturgije

9.-10. st.

Otpor latinskoga svećenstva

Zadržavanje u kulturi

Glagoljička kultura – razvoj pisma

Stvaranje glagoljice u 9. stoljeću

Uporaba u liturgiji

Razvoj crkvenoslavenskog jezika

Pisanje pravnih tekstova

Očuvanje narodnog jezika

Glagoljička kultura – središta

Samostani kao središta pismenosti

Izrada misala i brevijara

Rad skriptorija

Razvoj književnosti

Utjecaj na identitet

Baščanska ploča

Samostan sv. Lucije (Jurandvor / Baška)

- Oko 1100. godine
- Pisano glagoljicom
- Spominje kralja Zvonimira

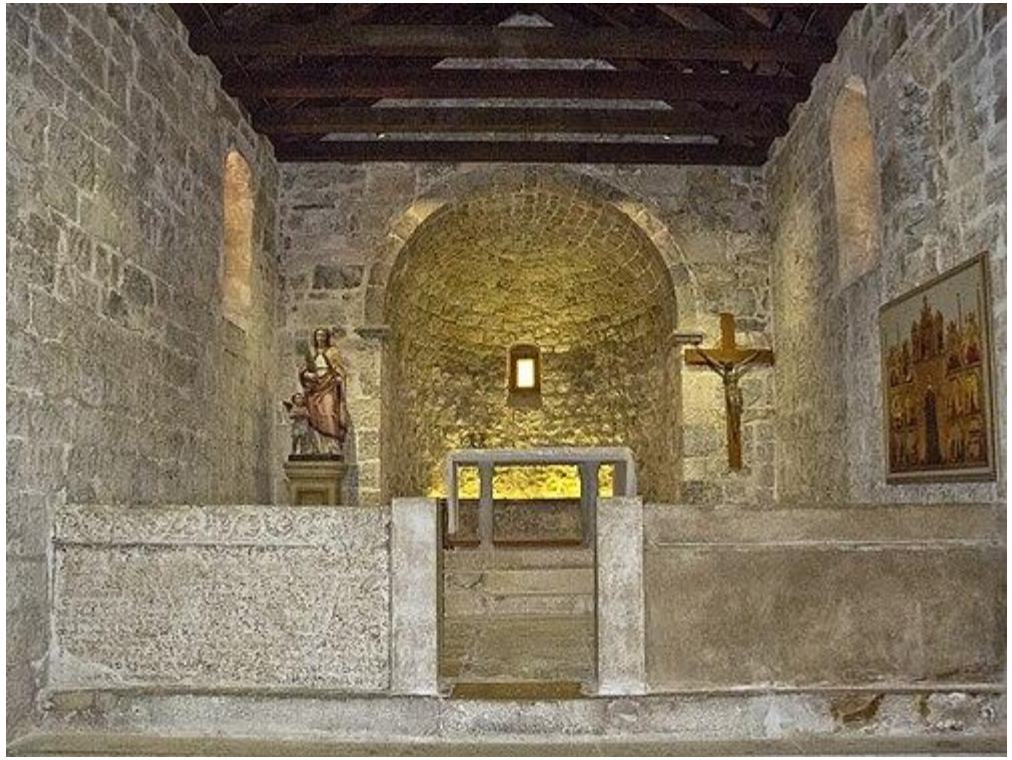

Baščanska ploča

hrvatski kralj Dmitar Zvonimir daruje zemlju mjesnom benediktinskom samostanu

Ja, u ime Oca i Sina i Svetoga Duha.
Ja opat Držiha pisah to o ledini koju
dade Zvonimir, kralj hrvatski,
u svoje dane svetoj Luciji
pred svjedocima: županom Desimirom iz Krbave, Martinom iz Like, Pribenežom poslanikom iz Vinodola, Jakovom iz otoka.
Tko to porekne, neka ga Bog prokune i 12 apostola i 4 evanđelista i sveta Lucija. Amen.
Da tko ovdje živi, moli za njih Boga.
Ja opat Dobrovit zidah ovu crkvu sa svoje devetero braće
U dane kneza Kosmata koji je vladao cijelom Krajinom.
I u te dane bio je (samostan) sv. Mikule u Otočcu
sa svetom Lucijom u zajednici.

Prožimanje kulturnih utjecaja u Hrvatskoj

Bizantski utjecaji
Franački utjecaji
Rimska tradicija
Slavenski elementi
Kršćanska liturgija

Redovnička kultura

Benediktinski samostani i obrazovanje

Samostani kao kulturna središta

Razvoj skriptorija

Prepisivanje knjiga

Obrazovanje klera

Širenje pismenosti

Razvoj knjižnica

Širenje latinske liturgije

Latinistička kultura

Latinski jezik u crkvi i samostanima

Administrativna uporaba

Povezanost sa Zapadom

Latinski rukopisi

Razvoj pravnih tekstova

Najjači samostani

Samostan sv. Krševana (Zadar)

Osnovan u 10. st.

Povezan uz plemstvo Zadra

Kasnije veze s kraljevima

Najsnažnije gospodarsko središte

Skriptorij – prepisuje i stvara liturgijske knjige

Središte reformnih strujanja

Kartular – zbirka privilegija

Samostan sv. Marije (Zadar)

Osnovan 1066.

Benediktinski samostan za plemkinje

Bogata umjetnička zbirka

Najbogatiji ženski samostan

Središte reformnih strujanja

Sačuvan kartular – zbirka privilegija

Knjiška kultura

Splitski evangelijar

Smatra se najstarijom knjigom hrvatskog područja

Original – u Riznici prvostolnog kaptola u Splitu

Vrijeme nastanka nepouzdano:

- 6.-7. ili 8.-9. stoljeće

Po nekim teorijama i ranije

- 5.-6. stoljeće

U najnovijoj literaturi kao vrijeme nastanka uzima se 8. stoljeće

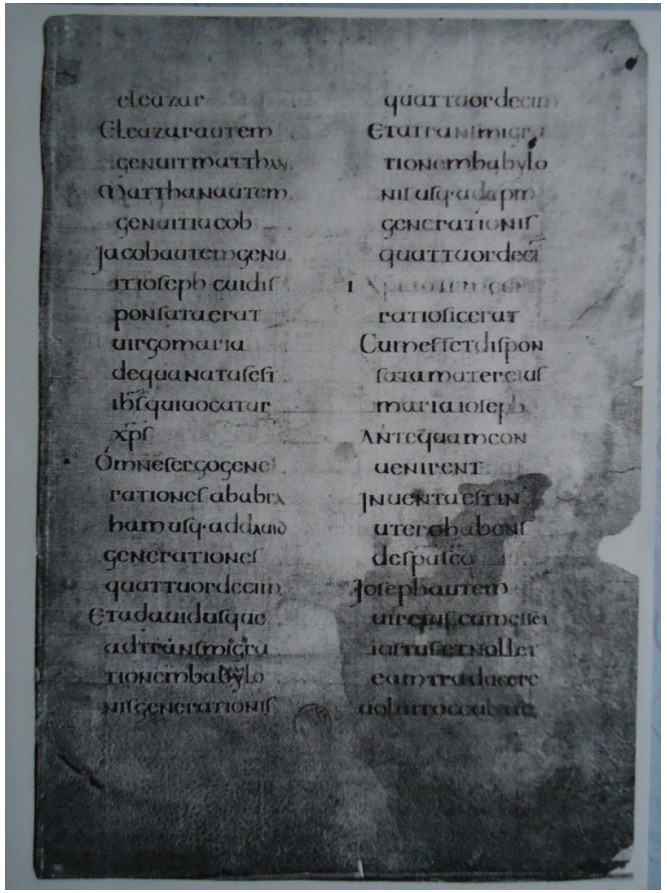

Sadrži sva četiri evanđelja

Vjerojatno se koristio kao liturgijska knjiga iz koje se čitalo i pjevalo nedjeljom i većim blagdanom

Namjena

Evangelijar je bio liturgijska, ali i zavjetna knjiga

Nad njim su polagali zakletve sufragani splitskoga nadbiskupa

Legenda

Po srednjovjekovnoj legendi, napisao ga je svojom rukom sv. Dujam

Priča: Evangelijar je pronađen na Dujmovim prsima u sarkofagu kad su ovozemni Dujmovi ostaci preneseni iz Salone u Split

Nastankom legende

Evangelijar dobrim dijelom gubi osnovnu liturgijsku funkciju

Postaje kultni predmet, u rangu s relikvijama

U inventarskim popisima splitske stolne crkve iz srednjeg vijeka

Evangelijar se spominje kao posebno važna relikvija povezana sa sv. Dujmom

U popisu iz 1400. opisan kao “Knjiga sv. Dujma s koricama obloženima srebrom”

U onom iz 1428. stoji: “Evanđelistar koji je napisao sveti Dujam”

Čedadski evangelijar

Codex aquileiensis

Kodeks evanđelja

Izvorno nastaje u 5.–6. st.

Isprva nastaje u Akvileji, zatim u Čedadu (Cividale)

Na rubovima Čedadskog evangelijara su potpisi hodočasnika iz razdoblja 8.–10. st.

Među njima i potpisi

hrvatskog kneza Trpimira i Trpimirovog sina Petra

hrvatskog kneza Branimira i njegove žene Maruše

Clunyjevska reforma

10.-11. stoljeće

Reformni samostanski pokret

909. ili 910. osnovana opatija u Clunyju

Postaje najvažnije središte reformi

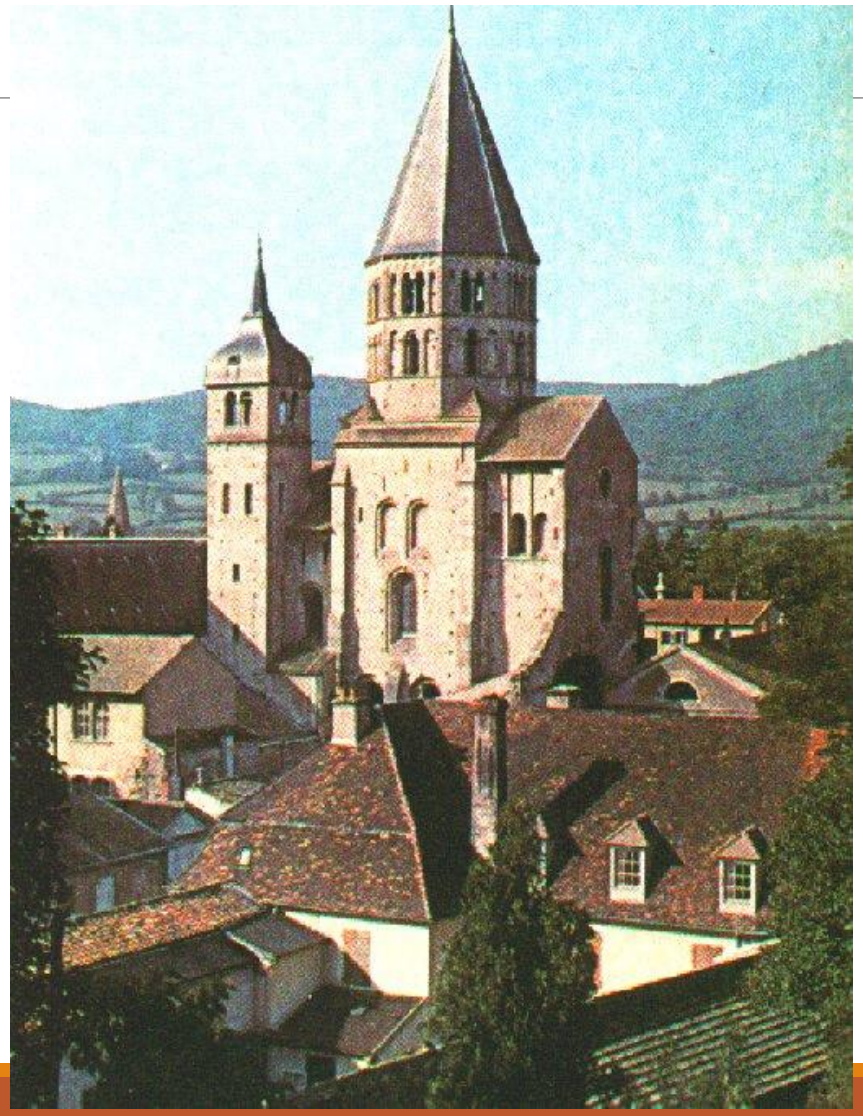

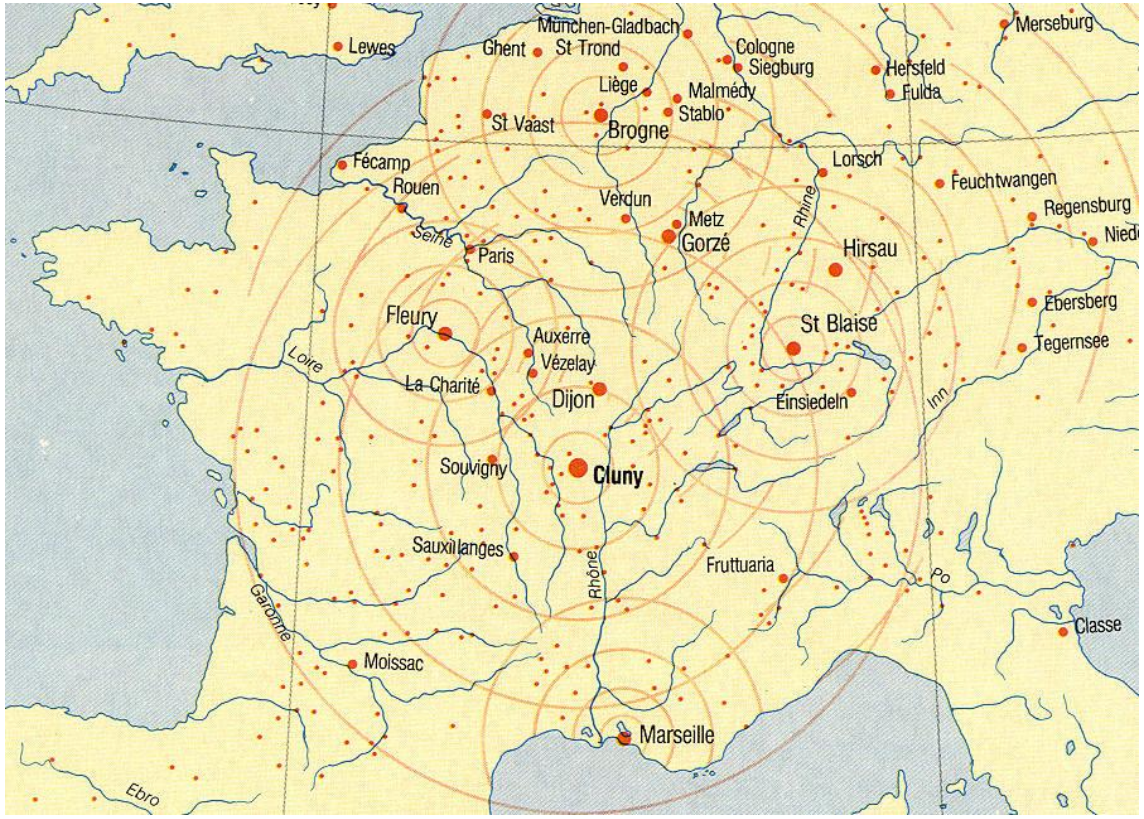
Lewes
Ghent
St Trond
München-Gladbach
Cologne
Siegburg
Merseburg
Hersfeld
Fulda
Liège
Malmédy
Stablo
St Vaast
Brogne
Fécamp
Rouen
Lorsch
Feuchtwangen
Regensburg
Verdun
Metz
Gorzé
Rhine
Seine
Paris
Hirsau
Ebersberg
Fleury
Auxerre
Vézelay
St Blaise
Tegernsee
Loire
La Charité
Dijon
Einsiedeln
Inn
Souvigny
Cluny
Sauxillanges
Fruttuaria
Rhône
Po
Garonne
Classe
Moissac
Marseille
Ebro

Reforme

1. Moralnog života svećenstva
2. Unutarnjih prilika u Crkvi
3. Jačanje samostana

Redovničke knjige postaju osnova za reformu

Čikin časoslov

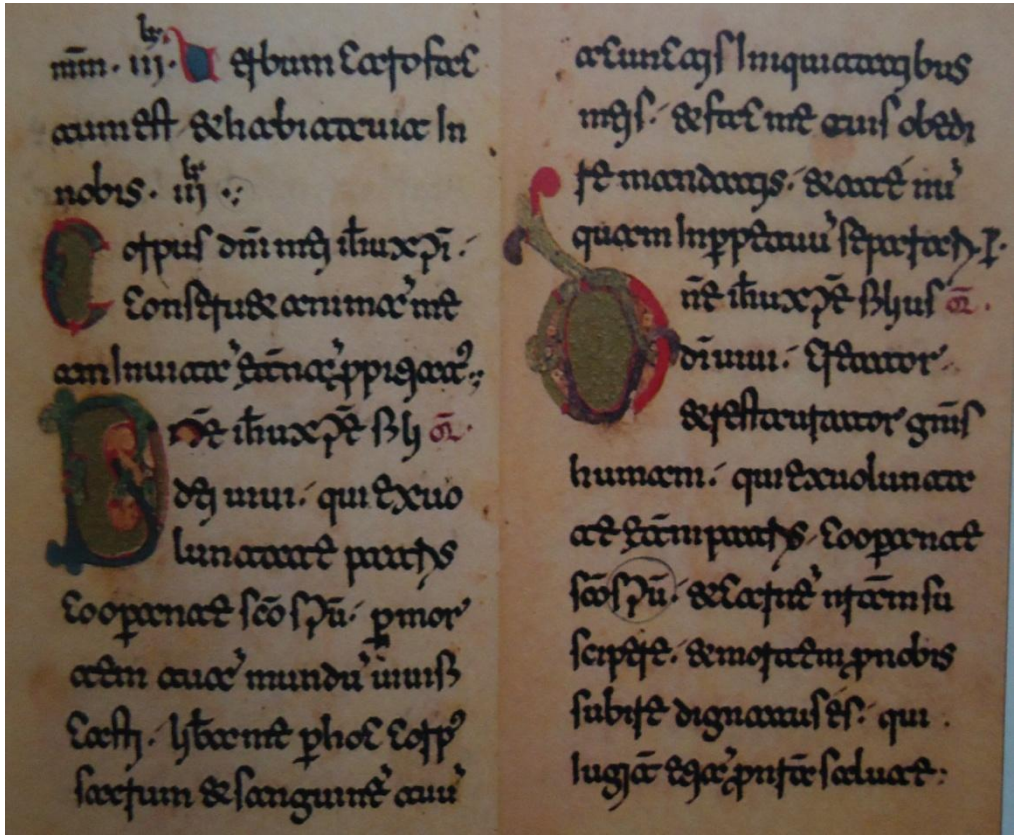

Samostan sv. Marije u Zadru

Liber horarum Cichae abbatissae

- Nastaje prije 1081.

Nastanak

Kodeks nastaje u skriptoriju muškog benediktinskog samostana sv. Krševana u Zadru

Naručuje ga opatica Čika za svoj samostan sv. Marije u Zadru

Vekenegin evanđelistar

Vekenega – opatica samostana sv. Marije u Zadru

1096. naručuje evanđelistar za svoj samostan

- Također od samostana sv. Krševana

Zagrebačka biskupija

Osnovana krajem 11. stoljeća

Između 1087. i 1095. godine

Formiranje crkvenog života, a samim time i latinske kulture na području današnje sjeverne i središnje Hrvatske

50 0 50 km
Maribor
Jesenice
Ptuj
Udine
Gorica
LJUBLJANA
AQUILEIA
Varaždin
Čakovec
Koprivnica
Novo Mesto
Kočevje
Zagreb 1089-1094
Virovitica
Pécs (Pečuh)
Baja
Mohács
Kikinda
Trst
Piran
Koper
6. st.
Novigrad
Umag
Poreč
ps. 313.
Rovinj
Pula
510.
Rijeka
Pićan
6. st.
Karlovac
Sisak
Kutina
Osijek
Požega
Vinkovci
Đakovo
1247.
Slav. Brod
Novi Sad
Zrenjanin
Ruma
BEOGRAD
Krk
530.
Senj
168.
Modruš
1460.
Rab
530.
Osor
787.
Bihać
Prijedor
Banja Luka
Doboj
Tuzla
Udbina
1185.
PAG
Nin pr.879.
ZADAR
1154.
Jajce
Travnik
Zenica
Bugojno
Knin
1024.
Skradin
530.
Biograd
1059.
Livno
Duvno
14. st.
Vrhbosna
pr.1089.
Konjic
Šibenik
1298.
Trogir
10. st.
SPLIT
8 st.
Omiš
Mostar
Makarska
14. st.
Hvar
1147.
VIS
Korčula
Ston
877.
LASTOVO
MLJET
DUBROVNIK
7. st.
Trebinje
1022.
Kotor
pr. 925.
Budva
1143.
Bar
Skadar
Ancona
JADRANSKO MORE
sjedište metropolije
sjedište biskupije
s navedenom godinom i stoljećem uspostave (nad)biskupije
granica metropolije
granica biskupije

Sakramentar sv. Margarete

Isprva napisan za samostan sv. Margarete

- Vjerojatno za benediktinski samostan de Hahót (JZ Mađarska)

Napisan krajem 11. stoljeća

Darovan ZG biskupiji prilikom osnutka

Od samoga početka snažan redovnički utjecaj na liturgiju u biskupiji

U novije vrijeme pretpostavke da je prvi dio kodeksa napisan u 12. stoljeću u Trogiru

A drugi dio da je napisan za zagrebački samostan sv. Margarete

Ili u opatiji sv. Margarete u Bijeli kod Daruvara

Missale antiquissimum

“Najstariji misal”

- Nastaje na samom kraju 11. stoljeća
- Nešto mlađi od Sakramentara sv. Margarete

Tekstovi obrednih radnji za biskupa

Upute za liturgiju

Vjerojatno nastala u Đuru (Győr, SZ Mađ.)

Darovana ZG biskupiji nedugo po osnutku